

Oponentský posudek na práci Václava Šmilauera *The Nature and Solution of Solutionless Problems with Special Regard to Buddhism*

Diplomand předložil k obhajobě v mnoha ohledech originální, dobře promyšlenou práci. Z filozofického hlediska se jedná o svébytnou koncepci (inspirovanou buddhismem a idealistickou tradicí), která v širším smyslu vychází ze subjektivní zkušenosti, v užším smyslu z teorie jednání. Cílem je představit ucelený myšlenkový systém neoddělující subjektivní a objektivní, relevantní pro člověka a jeho život, praxi. Zvolil postup metodicky přesné kategorizace a popisu zakoušeného (na základě vhodně volených praktických modelových příkladů „ze života“), z čehož pak cíleně a metodologicky přesně buduje obraz skutečnosti, který nemá být odtržen od prožívání a aspirací každodenního života. Tento obraz je zároveň osvětlením základních buddhistických nauk, které zpětně inspirují tvorbu tohoto modelu. Je třeba ocenit originalitu, myšlenkové nasazení a sepětí s vlastním životem autora. Korektnost interpretace buddhistických nauk není s to oponent adekvátně posoudit. Z hlediska celé práce je klíčová druhá kapitola, kde autor zavádí svůj konceptuální aparát pro popis zkušenosti a základní principy. Proto se ve svém posudku z hlediska kritiky soustředím zejména na tuto kapitolu.

V práci sympaticky působí snaha o formální přesnost vyjadřování. Klíčové pojmy jsou uváděny v číslovaných definicích, principy zobecňující modelové zkušenosti případy (opět přehledně označovány kapitálkami, čehož důsledkem je snadná možnost odkazování) jsou uváděny jako číslované teorémy. S tím však již souvisí moje kritické poznámky. Není úplně jasný status těchto teorémů a tím i definic. Je jasné, že uváděné teorémy nejsou pouze zobecněním modelových příkladů v pojmech zavedených skrze definice, nýbrž že jsou pro jejich platnost uváděny argumenty. Odkud by se jinak brala závaznost těchto teorémů (srovnej kategorické jazykové formulace)? Tyto argumenty však nejsou vždy zcela jasné (postrádám přehlednější uvádění argumentů), někdy se zdá, že jsou i slabé (např. poměrně klíčový Theorem 2.12. o nemožnosti komunikace nebo). Možnou odpovědí by bylo, že teorémy vlastně logicky plynou z definic, které tak mají skrytě axiomatický charakter. Lze si to představit tak, že by apriorní analýza pojmů tyto teorémy odhalovala jako plynoucí z definic a empirické příkladové situace by sloužily jako verifikace či ilustrace. Uvedené nejasnosti by se odstranily, kdyby práci předcházel důkladný metodologický úvod. Obhájení zvoleného metodologického přístupu bych viděl jako důležitý bod formální obhajoby práce.

Řeč byla o definicích. Z celkového autorova postupu je jasné, že se nejedná jen o více či méně arbitrární apriorní definice, nýbrž o nelibovolnou kategorizaci subjektivně zakoušeného. Zavedené kategorie problému, řešení, cíle, subjektu, kategorie zachycující procedury (dosažení a opuštění) i další sub-kategorie specifikující řešení atd. se zdají být zaváděny jako korektní zobecnění s nárokem na intersubjektivní srozumitelnost. Čím je dána tato nelibovolnost? Budeme-li se ptát na neempirické podmínky této kategorizace, nevymaníme se ze zajetí subjektivity a nedospějeme tak k objektivním racionálním strukturám klasické metafyziky, jíž jsem osobně zastáncem? Rovněž autorem předpokládaná srozumitelnost kategorizace (nejedná se jistě o nesrozumitelnou práci – jinak by ji nepředkládal k obhajobě) má jistě zajímavé předpoklady vedoucí k objektivismu. Otázkou také je, zdali je zaváděná kategorizace dostatečně jemná a zdali je vhodné analýzu zastavit tam, kde to autor činí. Např. v definici problému (2.3.) se hovoří o vůli. Domnívám se, že již tento pojem je vysoce teoretický. Na tomto místě se však užívá existence volního zaměření jako primitivní, dále neanalyzovaný fakt. Dalším příkladem je „anticipace“ v následující definici cíle (2.5.). Právě proto, že se nejedná o libovolné definice nějakého apriorního systému, nýbrž provázanost se zkušenostní rovinou je v celém projektu klíčová (jedná se o popis zkušenosti se snahou o minimalizaci předpokladů), musí být volba kategorií náležitě obhájena a prozkoumány alternativy. To se však, domnívám se, neděje, přinejmenším ne plně.

Autor také zavádí (explicitně či implicitně) celou řadu vztahů mezi kategoriemi. Jaký je např. vztah problému a cíle? Je první logickým či ontologickým předpokladem druhého? Co přesně znamená „→“? Jaký je přesný význam ostatních zavedených šipek? Myslím, že logická a ontologická analýza těchto vztahů by byla velmi zajímavá. Význam pojmu totiž indikují jeho inferenční vztahy. Nejsem si jist, jestli autor vždy svých kategorií používá důsledně: např. jaký je vztah aktivity a cíle? Na str. 20 je (sjednocující) aktivita ztotožněna s (posledním) cílem. Naproti tomu def. 2.15. předpokládá různost mezi aktivitou a cílem, protože první je zde nahlíženo jako účinek druhého. Vysoce teoretické pojmy příčiny a účinku zavedené do subjektivní oblasti zde též nejsou nijak analyzovány a předpokládá se jejich nesamozřejmé užití.

Shrnu tedy své hlavní kritické připomínky: nástin autorovy koncepce a její rozvoj v myšlenkovém rámci buddhismu nepředchází dostatečná reflexe metod a předpokladů, čímž se samotná koncepce nezdá být dostatečně obhájena. Proč bychom měli souhlasit s jednotlivými teorémy? Ve filozofii se samozřejmě nemůžeme spolehnout na víru v náboženskou buddhistickou nauku. Přesvědčivost musí být dána argumentací a vztahem ke zkušenosti. Je otázkou, nakolik k přesvědčivosti modelu postačuje rozbor několika modelových situací, z nichž jsou namnoze vyvozovány modální charakteristiky, které již v empirii dány nejsou (teorémy jsou zřejmě v nějakém smyslu nutné). Musím však zopakovat, že velmi důležitý prvek práce (třebaže asi ne ten nejhlavnější) krom systematické ambice, totiž představení a interpretaci buddhistických nauk ve světle vypracovaného systému, nedokážu posoudit a ocenit. Je ovšem jasné, že kritizovaný stupeň reflexe metod, postupu a zaváděných kategorií je do jisté míry dán rozsahem práce, takže mé kritické připomínky jsou spíše námětem k obhajobě, než snahou poukázat na zásadní vadu v práci jako takové.

Práce je psána v anglickém jazyce. Jazyk je vcelku velmi dobrý a relativně čtivý jen s občasnými chybami (chybějící slova či členy atd., např. str. 3: ...taken care of..., ...problems **which** can..., dále aposteriori, atd.). Formální zpracování je velmi přehledné, systém odkazů vynikající, grafy užitečné.

Originalita námětu, samostatnost, angažovanost, stupeň promyšlení a kvalita zpracování mě vedou k udělení klasifikace *výborně*, třebaže jsem si plně vědom omezenosti mé oponentské role, protože v práci důležitý vztah k buddhismu je ponechán v mém posudku zcela bez hodnocení.

Mgr. Petr Dvořák, Ph.D.

25.5.2006